

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriölle

Lausuntopyyntönne VN/4063/2021

SUOMEN ASIANAJAJALIITON LAUSUNTO AVIOLIITTOON PAKOTTAMISEN RANGAISTAVUUTTA KOSKEVASTA ARVIOMUISTIOSTA (OM:N JULKAISUJA 2021:29)

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta koskevasta arviomuistiosta.

Asianajajaliitto pitää tärkeänä sitä, että pakkoavioliittoihin liittyvän kriminalisoinnin nykytilasta on tehty selvitys. Arviomuistiosta on käsitelty pakkoavioliittojen rangaistavuuden nykytilaa ja muutosvaihtoehtoja monipuolisesti.

Asianajajaliitto pitää huolestuttavina arviomuistossa viitatus Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin selvityksen johtopäätöksiä koskien pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa. Selvityksen mukaan pakkoavioliitot ovat rikosprosessissa lähes täysin vieras ilmiö. Pakkoavioliitot eivät selvityksen mukaan näy myöskään syyteharkinnassa muutoin kuin satunnaisesti, ja tällöinkin usein ainoastaan eriasteisina epäilyinä. Arviomuistion mukaan myöskään oikeusministeriön tietoon ei ole tullut ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta tai pakottamisesta annettuja tuomioita, joissa olisi ollut kyse avioliittoon pakottamisesta (Arviomuistio avioliittoon pakottamisesta, s. 24). Eriyisen huolestuttavalta selvityksen johtopäätökset pakkoavioliittojen esiintymisestä rikosprosesseissa vaikuttavat siihen nähden, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on kuitenkin tunnistanut asiakkaitaan vuonna 2020 yhteensä 45 henkilöä, joiden on arvioitu joutuneen pakkoavioliittoon

(Arviomuistio avioliittoon pakottamisesta, s. 26). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän puolivuotiskatsauksen mukaan 1.1.–30.6.2021 auttamisjärjestelmään otetuista henkilöstä 19 oli joutunut pakkoavioliittoon (https://www.ihmiskauppa.fi/files/542/Ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelman_puolivuotiskatsaus_1.1.-_30.6.2021.pdf). Asianajajaliitto onkin eri mieltä arviomuistion johtopäätöksistä siltä osin, kun on todettu, että avioliittoon pakottamista koskevien tapauksen etenemättä jääminen rikosprosesseissa ei osoita rikoslain säännösten toimimattomuutta eikä sitä, että sääntelyssä olisi aukkoja. Asianajajaliitto katsoo, että pakkoavioliittojen jääminen tällä hetkellä rikosprosessien ulkopuolelle, vaikka ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tunnistaa vuosittain kymmeniä pakkoavioliittotapauksia, osoittaa sen, ettei pakkoavioliittoja koskeva sääntely ole tarpeeksi selvää ja tehokasta.

Asianajajaliitto katsoo ottaen huomioon arviomuistiossa tehdyt johtopäätökset pakkoavioliiton erilliskriminalisoinnista, pakottamislainsäädäntöön liittyvistä syyteoikeuteen, syyteoikeuden vanhentumiseen ja toimivaltuuksiin (10.3.2) liittyvistä seikoista sekä se, että ihmiskaupan tunnusmerkistö sisältää myös houkuttelurikoksen (10.3.3), on ihmiskaupan tunnusmerkistö parhaiten soveltuva tunnusmerkistö pakkoavioliiton kriminalisoinnille.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisällön mukaan rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Asianajajaliitto huomauttaa, että laillisuusperiaatteen kannalta on ongelmallista, ettei ihmiskaupan tunnusmerkistöä koskevissa lain esitöissä ole tällä hetkellä riittävällä tarkkuudella määritelty, mitä pakkoavioliitoilla tarkoitetaan. Ihmiskaupan tunnusmerkistöä koskevissa lain esitöissä pakkoavioliittoihin viitataan näin:

”Kolmantena teon tarkoituksena rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitaan henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsitteen voidaan katsoa riippuvan ajankohdasta ja kulttuurista. Tällaisina olosuhteina voidaan pitää ainakin niitä orjuuteen verrattavia järjestelmiä ja käytäntöjä, jotka on mainittu Yhdistyneissä kansakunnissa vuonna 1956 hyväksytyssä lisäsopimuksessa orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959). Sen 1 artiklan mukaan jäsenvaltiot sitoutuvat lopettamaan velkaorjuuden (a kohta) ja maaorjuuden (b kohta). Velkaorjuudella tarkoitetaan asemaa, joka johtuu siitä, että velallinen on sitoutunut velan vakuudeksi suorittamaan henkilökohtaisia palveluksia, jos näiden palveluksien kohtuullinen arvo ei vaikuta velan suoritukseen tai jos näiden palvelusten aika ei ole rajoitettu tai niiden luonne määrätty. Mainituksessa lisäsopimuksessa rinnastetaan orjuuteen myös sopimuksessa tarkemmin kuvatut pakkoavioliiton muodot (c kohta), joihin kuuluvat tapaukset, joissa 1) nainen, ilman että hänellä on oikeus kieltäytyä, luvataan tai annetaan avioliittoon hänen vanhemmilleen, holhoojalleen, perheelleen tai mille muulle henkilölle tai henkilöryhmälle tahansa suoritettavaa raha- tai luontaisuuoritusta vastaan tai 2) naisen aviomiehellä, tämän perheellä tai suvulla on oikeus luovuttaa hänet kolmannelle vastikkeellisesti tai muulla tavalla tai 3) nainen voidaan hänen aviomiehensä kuoltua luovuttaa perintönä toiselle henkilölle.” (HE 103/2014, s. 8-9).

Arviomuistion mukaan hallituksen esityksessä Istanbulin sopimuksen hyväksymisestä ja siihen liittyvistä lakimuutoksista Suomen lainsäädännön todettiin riittävän täyttämään Istanbulin sopimuksen 37 artiklan vaatimuksen pakkoavioliiton kriminalisoinnista. Istanbulin sopimusta koskevassa hallituksen esityksessä on viitattu em. rikoslain hallituksen esityksen pakkoavioliittoja koskevaan määritelmään, mutta todettu myös, että ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisena voidaan ihmiskauppasäännöksen tarkoittamalla tavalla pitää myös muunlaisia pakkoavioliiton muotoja, kunhan ihmiskauppasäännöksen muut edellytykset eli jotkut mainituista säännöksessä todetuista keinoista ja tekotavoista, täyttyvät (HE 155/2014, s. 51). Asianajajaliitto huomauttaa, että Istanbulin sopimusta koskevassa hallituksen esityksessä on sikäli oikein todettu, että rikoslain ihmiskaupan tunnusmerkistö kattaa muunlaisiakin pakkoavioliiton muotoja kuin mihin ihmiskauppasäännöstä koskevissa lain esitöissä on viitattu, mutta tätä samaa tärkeää täsmennystä ei ole ihmiskauppaa koskevissa lain esitöissä. Laillisuusperiaatteen kannalta on ongelmallista, mikäli oletetaan, että lainkäyttäjät soveltaisi muuta kuin rikoslakia koskevaa hallituksen esitystä taikka kansainvälisten sopimusten soveltamisohjeita, mikäli niiden soveltumisesta terminologian tulkintaan ei ole erikseen mainittu rikoslain esitöissä.

Asianajajaliitto pitää oikeustilan selkeyttämisen kannalta parhaimpana vaihtoehtona sitä, että ihmiskaupan tunnusmerkistöön lisättäisiin teon tarkoitukseksi ”saattaminen pakkoavioliittoon”. Tällöin kirjaus vastaisi tunnusmerkistön tekoapua ”saattaminen pakkotyöhön” eikä tunnusmerkistön täytyminen edellyttäisi samalla henkilön saattamista ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Asianajajaliitto ei pidä tarkoituksenmukaisena erotella ihmiskaupan tunnusmerkistössä avioliittoon pakottamista omaksi teon tarkoitukseksi ja muiden pakkoavioliiton muotojen jättämistä edelleen osaksi ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita. Käytettäessä ilmaisua ”saattaminen pakkoavioliittoon” eikä ”pakottaminen avioliittoon”, kattaisi pakkoavioliitto käsite suoraan kaikki erilaiset tunnistetut pakkoavioliiton muodot. Nämä eri muodot täsmennettäisiin rikoslakia koskevassa hallituksen esityksessä nykyistä selkeämmin, eikä viittausta muiden pakkoavioliiton muotojen soveltumisesta jätettäisi pelkästään Istanbulin sopimusta koskevan hallituksen esityksen varaan. Ihmiskaupan tunnusmerkistöä koskevassa hallituksen esityksessä olisikin tarpeellista täsmentää, mitä pakkoavioliitolla tarkoitetaan, kuten hallituksen esityksessä HE 103/2014 on täsmennetty pakkotyön määritelmää. Pakkoavioliiton määritelmä kattaisi ne tapaukset, joissa henkilö on pakotettu Istanbulin sopimuksen tarkoittamalla tavalla avioliittoon, mutta myös ne tilanteet, joissa avioliittoon on ollut molempien osapuolten suostumus, mutta uhri ei voi erota avioliitosta vapaasti. Lisäksi pakkoavioliitolla tarkoitettaisiin sekä virallisia Suomessa tunnistettuja avioliittoja, mutta myös uskonnolliseen tai muuhun ei-pätevään avioliittoon perustuvia liittoja.

Toivonen Milla
Suomen Asianajajaliitto